
DOSSIER

Dones, traducció i censura. Balanç i perspectives

Presentació: «La presència callada»*

© de les autores

Citació recomanada: GODAYOL, Pilar; JULIO, Teresa (2026). Presentació: «La presència callada». *Quaderns. Revista de Traducció*, 33, 7-9. <<https://doi.org/10.5565/rev/quaderns.260>>

El 2027 es commemoraran els cinquanta anys d'una de les primeres publicacions sobre la censura franquista, *Diez años de represión cultural: la censura de libros durante la ley de Prensa (1966-1976)* (1977), de Georgina Cisquella, José A. Sorolla i José Luis Erviti, editada dos anys després de la mort del dictador Francisco Franco per l'editorial barcelonina Anagrama. Des d'aleshores, estudiosos i estudioses de la traducció d'arreu del món han aportat diverses definicions, estudis i aproximacions sobre la «censura editorial» en règims dictatorials i totalitaris (entre d'altres, Cisquella, Sorolla i Erviti 1977; Abellán 1980; Ferme 2002; Merkle 2002; Billiani 2007; Merino 2008; Ruiz Bautista 2008; Seruya, Moniz 2008; Rundle, Sturge 2010; Bacardí 2012; Rojas Claros 2013; Larraz 2014, 2023; Martínez Rus 2014; Meseguer 2015; Foguet, 2016; Estany 2021; Tena Fernández, Soto Vázquez 2021, 2023; Merkle i Baer 2024). A partir del nou mil·lenni han proliferat noves investigacions que relacionen el triplet censura, traducció i gènere (entre d'altres, Godayol 2016, 2021; Camus, Gómez Castro i Williams 2017; Godayol i Taronna 2018; Zaragoza *et al.* 2018; Lobejón, Gómez Castro i Gutiérrez Lanza 2021; Julio 2021, 2023; Riba i Sanmartí 2023; García, Ortega i Zaragoza 2024; Panchón 2024; Santos i Serrano 2024).

Fernando Larraz considera que hi ha dues aproximacions a la censura, que cal diferenciar tot i que estan interconnectades pel que fa a la producció literària: d'una banda, la versió més lliure, que s'aplica a les regles del camp cultural, el que anomena «prácticas de comunicación social más o menos espontáneas», «estrategias mercantiles», «las normas y cánones de un campo cultural concreto o las leyes de un campo cultural específico o las leyes legítimas de que un Estado se dota para proteger individualmente a sus ciudadanos» (2014: 22); de l'altra, la

* Aquest dossier és el resultat de les XX Jornades de Traducció. III Simposi Dones Traductores, Dones Traduïdes, organitzat per la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya, que va tenir lloc el divendres, 8 de novembre, de 2024. El dossier compta amb el suport del grup de recerca consolidat GETLIHC (Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació) (2021 SGR 00399), de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya i de l'AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca), de la Generalitat de Catalunya.

versió més estricta, la censura política dels estats totalitaris, que consisteix en «una restricció administrativa e institucionalitzada de la llibertat de expressió como medio de impedir la diversificación de discursos políticos, morales, religiosos, etc.» (2014: 22). Les aportacions d'aquest dossier fan referència, majoritàriament, a la censura a càrrec d'un poder coercitiu establert i imposat per la força per un règim autoritari, en aquest cas la dictadura franquista, que vol impedir l'entrada i la difusió de l'altre discurs, de la diferència i la modernitat, en aquest cas de la influència i la recepció de la literatura femenina i feminista estrangera que s'allunya de les visions del govern en el poder.

La censura política en els sistemes totalitaris implica l'existència d'un òrgan legislatiu o de normes que s'han d'aplicar per determinar si un text es pot publicar (o no) o si requereix modificacions o retallades per tal d'alinejar-lo amb el discurs oficial i fer-lo tolerable des del punt de vista de l'estat ortodox. Com explica Denise Merkle (2002), la censura governamental pot ser «preventive or prior», quan s'aplica abans de la publicació, impeding-la o corregint dràsticament el text, o «negative, repressive post-censorship», quan, després de la publicació, es paralitza la distribució del llibre o es retira i, de vegades, fins i tot es destrueix completament. Òbviament, la censura de la publicació d'originals i traduccions és una faceta del sistema de repressió cultural establert pels règims autoritaris. També s'imposen altres mesures, com la destrucció o els saquejos de biblioteques, o altres menes de censura aplicada a la premsa, la música, el cinema, el teatre i la radiodifusió. Aquí, però, ens centrem en estudis dedicats a traduccions d'obres d'autores estrangeres censurades, a traductores, a censors i a mediadores culturals.

«La censura editorial es una presencia callada pero ineludible en cualquier estudio literario que incluya el periodo que va de 1939 a 1975» (Larraz 2014: 17). Després de passar per una avaluació d'experts, aquest dossier és fruit de les aportacions presentades al III Simposi Internacional Dones Traductores, Dones Traduïdes, amb el títol «Dones, traducció i censura. Balanç i perspectives», celebrat el 8 de novembre de 2024 a la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya. Tots els articles exploren «la presència callada de la censura», de moltes maneres i en diferents contextos, escenaris i períodes de la dictadura franquista, predominantment.

El primer treball, «Dramaturgues traduïdes: la recerca d'un espai propi», d'Enric Gallén, demostra com la situació de diglòssia de la cultura catalana durant el franquisme i fins a la dècada dels seixanta va impossibilitar la presència significativa de dramaturgues estrangeres contemporànies en llengua catalana amb l'autorització censora. El segon, «Anna Murià i Teresa Pàmies, traduccions paral·leles», de Montserrat Bacardí, fa palesa l'extrema vigilància de la censura envers les obres amb un públic potencial ampli, els best-sellers —traduïts per Murià i Pàmies—, que patien un control estricte, equiparable als llibres que propugnaven idees o valors vetats pel règim. El tercer article, de Jordi Jané-Lligé, «Carme Serrallonga, traduccions i censura», presenta la relació de les obres traduïdes per Serrallonga —majoritàriament de literatura de compromís social o polític— amb la censura franquista, i confirma que no va tenir gaires problemes

amb l'aparat censor. Al quart, amb el títol «Isabel Oyarzábal: compromiso político, traducción y escritura», Teresa Julio rescata i restitueix una de les intel·lectuals més rellevants de la Segona República, l'escriptora Isabel Oyarzábal Smith (1878-1974), a la qual el compromís polític va portar a l'exili; en dona dades biogràfiques i en ressegueix l'obra literària i traductora. El cinquè article, «Feminisme marxista censurat als anys setanta», de Pilar Godayol, presenta algunes mares simbòliques socialistes i marxistes feministes que van arribar a Catalunya a la segona meitat dels anys setanta (Alexandra Kollontai, Juliet Mitchell, Sheila Rowbotham, Flora Tristán i Clara Zetkin), com també ressegueix la censura postfranquista que van experimentar. Al sisè, «Mujeres censoras en el segundo franquismo: el caso de la literatura francesa traducida», Marian Panchón recupera la tasca portada a terme per tres censors del segon franquisme: Maria Dolores Roig Delgado, Olga Navarro i Julia del Hierro, totes tres avaluadores de novel·les franceses del segle XX. El setè treball, «Women writers of best selling fiction: the translation and censorship of worldwide blockbusters», de Cristina Gómez-Castro, analitza la censura franquista en la narrativa best-seller i se centra en una de les novel·les de l'autora nord-americana Jacqueline Susann: mostra com els agents editorials involucrats en el procés traductor i l'aparat censor van negociar per poder treure a llum el text. El vuitè, «La traducció d'autores: censures no institucionals en temps postcanònics, de cancel·lacions i d'intel·ligència artificial», de Teresa Iribarren, presenta noves formes de censura travessades pel gènere en pràctiques autorials, editorials i lectores, i ens insta a problematitzar-les. Finalment, Annarita Taronna, a «Women journalists, writers and translators in Southern Italy: issues of censorship, ideology and gender from the early twentieth century to the second post-war period», explora les trajectòries de tres periodistes i traductores (Emilia Bernardini Macor, Elvira Catello i Teresa Labriola), les quals comparteixen el fet que la traducció es presenta com una activitat complementària i intel·lectual que dona suport i enriqueix el periodisme. En definitiva, tots aquests treballs tenen en comú la voluntat de detectar, visibilitzar, denunciar i desmantellar «la presència muda» de la censura, i ens insten a fer-ho en tota pràctica historiogràfica i cultural.

Pilar Godayol

Teresa Julio

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

